

До нас на Бейкер-стрит частенько надходили дивовижні телеграми, але мені особливо запам'яталася одна, яку принесли похмурого лютого ранку сім чи вісім років тому, — Шерлок Холмс просидів над нею з чверть години. Телеграму було адресовано йому, і в ній стояло:

"Будь ласка, почекайте мене. Страшне нещастя. Зник правий тричвертний, украй потрібен завтра. Овертон".

— Поштовий штемпель Стренду, надіслано о десятій тридцять шість, — мовив Холмс, знову й знову перечитуючи телеграму. — Напевно, містер Овертон був дуже схвилюваний, коли посилав її, тож вийшло не дуже зрозуміло. Гаразд, гаразд, поки він прийде, я погортаю "Таймс", а тоді вже дізнаємось про все. З цієї нудьги я ладен узятися за найдрібнішу загадку.

Ми й справді переживали тоді період бездіяльності, що завжди лякало мене, бо я з свого досвіду знав, як небезпечно залишати без роботи мозок мого друга. Кілька років я боровся з його пристрастю до кокаїну, що колись трохи не погубила його чудовий талант. Я знав, що тепер, навіть тоді, коли він сидів без діла, його більше не вабив цей штучний збуджувач; проте я розумів, що ця звичка не зникла, вона приспана, і щоразу, коли я бачив Холмсове аскетичне обличчя й неспокійний блиск у його глибоких, непроникних очах, то відчував, що сон закінчується й настає пробудження. Тож я дякував цьому містерові Овертону, що він своїм загадковим посланням порушив небезпечний спокій мого друга, який загрожував більшим лихом, ніж усі шторми його буремного життя.

Як ми й сподівалися, слідом за телеграмою невдовзі з'явився її відправник: візитна картка Сиріла Овертона з коледжу Святої Трійці в Кембриджі провістила прихід дужого юнака, що мав не менш як двісті фунтів міцних кісток і м'язів; затуливши своїми широкими плечима двері,

він переводив погляд з одного на іншого з нас, а його гарне обличчя відбивало надзвичайну стурбованість.

— Містер Шерлок Холмс?

Мій друг уклонився.

— Я до вас із самісінького Скотленд-Ярду, містере Холмсе. Я бачився з інспектором Стенлі Гопкінсом. Він порадив мені піти до вас. Сказав, що такі пригоди стосуються більше вашого фаху, ніж поліції.

— Прошу, сідайте і розкажіть, що сталося.

— Це жахливо, містере Холмсе, просто жахливо! Дивно, як я ще не посивів. Ви, звичайно, чули про Годфрі Стонтонна? На ньому тримається вся команда. Я ладен віддати за такого тричвертного, як Годфрі, двох найкращих гравців. Як він пасує, як веде м'яч, як захоплює! І до того ж великий розумник: його слово — для всіх нас закон. Що мені без нього робити? Скажіть, містере Холмсе! Є в нас іще Мурхавс, перший запасний, але він півзахисник і щоразу лізе в бій, а не стоїть, де треба, біля бічної лінії. Він чудово б'є по воротах, це правда, однак поля не бачить і бігає погано. Мортонна чи Джонсона, оксфордських нападників, він не наздожене. Стівенсон теж швидкий, але не може бити з двадцяти п'яти ярдів, а кому потрібен такий тричвертний, навіть якщо він добре бігає? Ні, містере Холмсе, ми пропали, якщо ви не допоможете нам знайти Годфрі Стонтонна.

Мій друг із цікавістю вислухав цю довгу промову, кожне речення якої підкріплювалось ляском дужої руки по коліну. Коли наш відвідувач замовк, Холмс простяг руку й дістав свій записник на літеру "С". Цього разу це джерело якнайрізноманітніших відомостей не виправдало його надій.

— Тут є Артур Г. Стонтон, молодий, але вже відомий шахрай, — мовив він, — а ще Генрі Стонтон, якого завдяки моїм старанням засудили до шибениці. Про Годфрі Стонтон я чую вперше.

Тепер настала черга дивуватись нашому відвідувачеві.

— Як, містере Холмсе? Я думав, що ви знаєте все, — сказав він. — Якщо ви ніколи не чули про Годфрі Стонтон, то про Сиріла Овертона теж не знаєте?

Холмс, лагідно усміхаючись, хитнув головою.

— О Боже! — вигукнув атлет. — Я ж був першим запасним у матчі Англія — Уельс, а цього року став капітаном університетської команди. І що з того! Не думав я, що в Англії є хоч одна душа, яка не знала б Годфрі Стонтон, славетного тричвертного, героя Кембриджської, Блекхіської й п'яти міжнародних зустрічей. Боже милий! Містере Холмсе, в якому світі ви живете?

Холмс засміявся з простоти молодого велетня.

— Ви живете в своєму світі, містере Овертоне, — чистішому й здоровішому за мій. Моє заняття спонукало мене зустрічатися з людьми різних кіл суспільства, — крім спортсменів, найкращої та найздоровішої частини Англії. Але ваш несподіваний візит сьогодні вранці свідчить про те, що і в цьому світі свіжого повітря й чесної гри може знайтися робота для мене. Тож, любий сер, прошу вас сідати і розповісти мені поволі й до ладу, що власне сталось і якої допомоги ви од мене чекаєте.

Обличчя молодого Овертона напружилось, як це буває в людей, що звикли працювати м'язами, а не головою; проте неквапом, з багатьма повтореннями й запинками, які я опущу в цій розповіді, він розповів нам свою дивовижну пригоду.

— Це сталося так, містере Холмсе. Як ви вже чули, я — капітан команди регбі Кембриджського університету, і Годфрі Стонтон — мій найкращий гравець. Завтра ми граємо з Оксфордом. Учора ми приїхали сюди й зупинилися в готелі "Бентлі". О десятій годині я обійшов кімнати й побачив, що всі хлопці на місцях, бо я вважаю, що успіх команди залежить і від суворих тренувань, і від міцного сну. Я перекинувся двома-трьома словами з Годфрі. Мені здалося, що він якийсь блідий і схвильований. Я спитав, що з ним сталося. Він сказав, що все гаразд, просто трохи болить голова. Я сказав йому "на добраніч" і пішов. Але через півгодини до мене завітав порт'є й повідомив, що якийсь бородань, із простолюду, попросив передати Годфрі лист. Той іще не спав, і лист віднесли до його кімнати. Годфрі, прочитавши лист, упав на стілець, немов його грім ударив. Порт'є так перелякався, що хотів уже покликати мене. Годфрі його зупинив, випив води й оговтався; відтак зійшов донизу, сказав кілька слів чоловікові, що чекав на відповідь, і вони обидва подалися геть. Останнім, що бачив порт'є, було те, що вони побігли в бік Стренду. Сьогодні вранці Годфрі в кімнаті не було, постіль залишилася неторкнутою, і всі речі лежали там, де я бачив їх увечері. Він пішов невідомо куди й невідомо з ким, і я більше не чув про нього ні слова. Мені здається, що він ніколи вже не повернеться. Годфрі — спортсмен до самих кісток і не міг би через якусь дурницю покинути тренування і зрадити свого капітана. Ні, я відчуваю, що він зник назавжди!

Шерлок Холмс із великою увагою слухав цю дивну розповідь.

— Що ви вчинили? — спитав він.

— Я надіслав телеграму до Кембриджа, щоб дізнатися, чи не бачили його там. Щойно надійшла відповідь. Там його ніхто не бачив.

— Чи міг він учора повернутися до Кембриджа?

— Так, пізнім потягом — чверть на дванадцятую.

— Але він, як ви гадаєте, не поїхав цим потягом?

— Ні, на вокзалі його не бачили.

— Що ви зробили далі?

— Надіслав телеграму до лорда Маунт-Джеймса.

— Чому саме до лорда Маунт-Джеймса?

— Годфрі — сирота, а лорд Маунт-Джеймс — найближчий його родич, здається, дядько.

— Он як. Це проливає нове світло на справу. Адже лорд Маунт-Джеймс — один з найбагатших людей в Англії.

— Так, Годфрі про це розповідав.

— Більше ваш друг не має родичів?

— Ні. Годфрі — єдиний спадкоємець лорда Маунт-Джеймса, якому вже вісімдесят років, і до того ж він хворий на подагру. Кажуть, він міг би натирати більярдний кий своїми суглобами замість крейди. Він страшений скнара, ніколи не давав Годфрі ні шилінґа, хоч пізніше вся спадщина так чи інакше перейде до нього.

— Чи відповів вам лорд Маунт-Джеймс?

— Ні.

— А навіщо було вашому другові їхати до лорда Маунт-Джеймса?

— Ну, вчора ввечері його щось непокоїло; якщо йшлося про гроші, то, напевно, по них він і поїхав до дядька, адже той має чималі статки. Проте мені здається, що це марна справа. Годфрі сам так гадав. Він ніколи не просив у старого допомоги.

— Гаразд, це ми невдовзі з'ясуємо. Якщо ваш друг справді поїхав до свого дядька, лорда Маунт-Джеймса, як ви тоді пояснили б появу того простака-бороданя о такій пізній годині, й чому це так схвилювало Годфрі?

Сиріл Овертон стис голову руками.

— Тут я нічого не можу сказати, — відповів він.

— Гаразд, у мене сьогодні вільний день і я радий буду взятися за вашу справу, — сказав Холмс. — А вам я порадив би поміркувати, як провести матч без цього молодого джентльмена. Таке несподіване зникнення, як ви самі сказали, має причину, й ця причина може затримати його невідомо на який час. А тепер ходімо до готелю: може, порт'є пригадав щось нове, що проллє світло на цю пригоду.

Шерлок Холмс справді славився вмінням викликати довіру в найнесміливіших свідків, тож невдовзі в порожній кімнаті Годфрі Стонтон ми вже слухали розповідь порт'є. Нічний відвідувач не був схожий ні на джентльмена, ні на простолюдина. Порт'є сказав про нього: "ні те ні се". То був чоловік років п'ятдесяти, сивобородий, блідолиций, скромно одягнений. Здавалося, він був украй схвилюваний. Порт'є помітив, як тремтіла рука того бороданя, коли він подавав Годфрі лист. Годфрі, прочитавши цей лист, сховав його в кишеню. Вийшовши з кімнати, Стонтон не подав руки бороданеві. Вони лише обмінялися кількома реченнями, з яких порт'є розібрав тільки одне слово: "час". Потім обидва поспіхом вийшли з готелю. На годиннику тоді було рівно опів на одинадцяті.

— Дозвольте спитати, — мовив Холмс, сідаючи на Стонтонове ліжко.
— Ви чергуєте і вдень, авжеж?

— Так, сер, я чергую до одинадцятої.

— А нічний портьє, сподіваюсь, не бачив нічого дивного?

— Ні, сер, хіба те, що кілька людей повернулися пізно з театру.
Більше не приходив ніхто.

— Учора ви були на чергуванні цілий день?

— Так, сер.

— Чи надходила на ім'я містера Стонтон пошта?

— Так, сер, телеграма.

— Он як! Цікаво. О котрій годині?

— Близько шостої.

— Де містер Стонтон одержав її?

— Тут, у своїй кімнаті.

— Ви бачили, як він читав її?

— Так, сер, я чекав на відповідь.

— І що?

— Він написав відповідь, сер.

— Ви надіслали її?

— Ні, він сам.

— Але він написав її при вас?

— Так, сер. Я стояв біля дверей, а він сидів за столом, спиною до мене. Закінчивши писати, він сказав: "Ідіть собі, я надішлю це сам".

— Чим він писав?

— Пером, сер.

— Він узяв телеграфний бланк зі столу?

— Так, сер, верхній бланк.

Холмс підвівся. Взявши бланки, він підніс їх до вікна й уважно оглянув верхній.

— Шкода, що він не писав олівцем, — сказав мій друг, розчаровано жбурнувши бланки на стіл. — Адже ви, безперечно, не раз помічали, Ватсоне, що напис олівцем чітко проступає на наступному аркуші, — цей факт зруйнував чимало щасливих шлюбів. Але тут немає ніяких слідів. Виходить, він писав м'яким широким пером, і я не маю сумніву, що тут нам може зарадити прес-пап'є. Ось саме те, що нам треба.

Він зірвав аркуш вимочки, й ми побачили на ньому загадкові знаки.

Сиріл Овертон розхвилювався.

— Піднесіть це до дзеркала! — вигукнув він.

— Не треба, — відповів Холмс. — папір тонкий, тож ми побачимо напис на зворотному боці. Ось він.

Він перевернув вимочку, й ми прочитали:

"Допоможіть нам, заради Бога!".

— Це кінець телеграми, яку Годфрі Стонтон надіслав за кілька годин до того, як зник. Не вистачає принаймні шістьох слів, але й те, що є — "Допоможіть нам, заради Бога!" — свідчить, що юнак потрапив у страшну небезпеку, від якої хтось міг би його порятувати. "Нам" — зверніть увагу! Небезпека загрожувала ще одній особі. Хто ж це міг бути, як не блідолиций бородань, що сам був украй схвилюваний? Але що може бути спільного між Годфрі Стонтоном і цим бороданем? І хто отой третій, до якого було надіслано прохання про допомогу? Почнімо наші розшуки з цього.

— Тоді спершу нам слід довідатися, кому було надіслано телеграму, — запропонував я.

— Саме так, любий мій Ватсоне. Це спало на думку й мені. Але хіба ви не знаєте, що коли ми з'явимось на пошті й попросимо корінець телеграми, тамтешні службовці навряд чи допоможуть нам. У їхній праці стільки мороки з паперами! Проте якщо взятися до цього трохи лагідніше й мудріше, то можна сподіватися на краще. А тепер, містере Овертоне, я хотів би при вас оглянути папери, що лежать на столі.

Там була купа листів, рахунків та записників, які Холмс перегортав спритними тонкими пальцями й переглядав жвавими, пильними очима.

— Нічого немає, — врешті сказав він. — До речі, ваш молодий друг, здається, ніколи не скаржився на здоров'я?

— Ні, він був здоровісінький, як бичок.

— Ви колись бачили його хворим?

— Ніколи. Хіба якось ногу розбив, та ще один раз у нього колінна чашечка зсунулась, але ж то дрібниці.

— І все-таки, може, він не такий здоровий, як ви гадаєте. Мені здається, що він приховує якусь хворобу. З вашого дозволу, я візьму з собою дещо з паперів — вони можуть знадобитися нам у подальших розшуках.

— Хвилинку, хвилинку! — заскрипів чийсь голос, і ми побачили в дверях маленького кумедного дідка, що вимахував руками. На ньому були вицвілий сурдуг, біла краватка й циліндр із широченними крисами — справжнісінький сільський пастор або найманий жалібник. Проте, незважаючи на цей непоказний, дивакуватий вигляд, його різкий голос і рішучі манери свідчили, що він має звичку наказувати.

— Хто ви такий, сер, і за яким таким правом берете папери цього джентльмена? — спитав він.

— Я приватний детектив і хочу відшукати, куди він зник.

— А, он воно що! А хто вас просив про це, га?

— Оцей джентльмен, друг містера Стонтон; його послали до мене зі Скотленд-Ярду.

— Хто ви такий, сер?

— Я Сиріл Овертон.

— То це ви надіслали мені телеграму? Я лорд Маунт-Джеймс. Я приїхав сюди першим бейсвотерським омнібусом. Це ви найняли детектива?

— Так, сер.

— І ви готові платити?

— Я не маю сумніву, сер, що мій друг Годфрі, коли ми знайдемо його, сплатить рахунок.

— А якщо не знайдете, га? Відповідайте!

— Тоді, звичайно, його родина...

— В жодному разі, сер! — заверещав чоловічок. — Ані пенса від мене не дістанете, ані пенса! Зрозуміли, містере детективе?! Я єдиний родич цього юнака, і я кажу вам, що мене це все не обходить. Якщо він має право на спадщину, то лише через те, що я ніколи не марнував грошей і зараз теж такого не робитиму. Що ж до паперів, з якими так вільно поводитесь, то мушу сказати: якщо вони мають хоч якусь цінність, ви відповідатимете за кожен аркуш, який пропаде!

— Дуже добре, сер, — відповів Шерлок Холмс. — Але дозвольте мені все-таки спитати, чи маєте ви самі якусь думку про те, куди міг подітися цей юнак?

— Ні, ніякої. Він уже достатньо дорослий, щоб самому за себе відповідати, і якщо в нього вистачило глузду зникнути, нехай нарікає сам на себе. Я відмовляюся брати участь у цих розшуках.

— Що ж, я вас розумію, — мовив Холмс із зловтішним вогником в очах. — Але ви, здається, не зовсім розумієте мене. Годфрі Стонтон — людина небагата. Якщо його викрали, то не заради майна. Слава про

ваше багатство, лорде Маунт-Джеймсе, долинула й за кордон, отож банда злодіїв могла викрасти вашого небожа, щоб вивідати в нього все про ваш будинок, звички й коштовності.

Обличчя нашого бридкого відвідувача зблідло, як його краватка.

— Боже милий, сер, що це у вас на думці! Я такого й не чекав! Яких тільки мерзотників немає в світі! Але Годфрі — чудовий хлопець, стійкий. Ніщо не змусить його зрадити свого старого дядька. Проте я ще сьогодні відвезу до банку своє срібло. А ви не шкодуйте зусиль, містере детективе! Благаю вас, розшукайте його живим і здоровим. А щодо грошей, скажімо, п'яти чи навіть десяти фунтів, то можете будь-коли звернутися до мене.

Але навіть у цю хвилину прояснення вельможний скнара нічим не міг зарадити нам, бо майже нічого не знав про свого небожа. Єдиним нашим ключем був уривок телеграми, і Холмс, переписавши його, сподівався відшукати наступну ланку цього ланцюга. Врешті ми випровадили лорда Маунт-Джеймса; Овертон теж пішов, щоб разом з усією командою поговорити про нещастя, яке впало на них.

Поряд із готелем була пошта. Ми зупинилися перед нею.

— Варто спробувати, Ватсоне, — сказав Холмс. — Звичайно, з ордером у руках я міг би просто наказати, щоб мені подали корінці, але до цього кроку ще далеко. Не думаю, щоб вони добре запам'ятали обличчя, побачивши його серед такої юрми людей. Спробуймо.

— Пробачте, що потурбував вас, — мовив він як тільки увів лагідно до молодій жінки за віконцем, — у телеграмі, яку я вчора послав, трапилася невеличка помилка. Відповіді чомусь нема, і я побоююсь, що забув підписатися. Чи не могли б ви це перевірити?

Молода жінка дістала пачку корінців.

— О котрій годині ви надсилали її? — спитала вона.

— Одразу після шостої.

— До кого?

Холмс притулив палець до вуст і позирнув на мене.

— Останні слова в ній були: "заради Бога", — прошепотів він. — Я так хвилююся, що немає відповіді.

Молода жінка взяла один бланк.

— Ось вона. Прізвища справді немає, — сказала вона, розгладжуючи бланк на прилавку.

— Так я й думав. Ось чому нема відповіді, — мовив Холмс. — Боже мій, який же я дурень! На все добре, міс, і щиро вам дякую.

Він задоволено засміявся й потер руки, коли ми знов опинилися на вулиці.

— То що? — спитав я.

— Все йде якнайкраще, любий мій Ватсоне, все йде якнайкраще. Я припас сім різних способів, щоб добратися до тієї телеграми, але й не сподівався, що пощастить із першої спроби.

— Про що ж ви дізналися?

— Про місце початку нашого розшуку. — Він покликав кеб. — На вокзал Кінґс-Крос!

— Ми вирушаємо в подорож?

— Так, мені здається, що нам слід разом поїхати до Кембриджа. Все свідчить про те, що треба шукати в цьому напрямку.

— Скажіть мені, — попросив я Холмса, коли кеб загримотів по Ґрейс-Інн-Роуд, — ви маєте якусь думку про те, чому зник цей юнак? Здається, в жодній з наших справ не було такої неясної причини. Навряд чи ви справді вважаєте, що його викрали заради грошей багатого дядька.

— Правду кажучи, любий мій Ватсоне, мені це теж видається сумнівним. Це спало мені на думку лише задля того, щоб розворушити бридкого дідугана.

— Ви зробили це якнайкраще. Тож якою може бути інша версія?

— В мене їх кілька. Ви мусите погодитися, що це дивно й підозріло, коли гравець зникає напередодні такого важливого матчу, та ще коли від цього гравця залежить успіх усієї команди. Звичайно, то може бути збіг, але все одно цікавий. В аматорському спорті не заведено робити ставок, проте дехто з публіки все-таки їх робить; тож може знайтися хто-небудь, кому вигідно вивести гравця з гри, мов коня з перегонів. Це одне пояснення. Інше, досить очевидне, — це те, що юнак повинен одержати багату спадщину, хоча сам має скромні кошти, тож якась банда, можливо, викрала його, сподіваючись на викуп.

— Але ці припущення ніяк не пов'язані з телеграмою.

— Справді, Ватсоне. Телеграма — єдиний вагомий доказ, і відходити від нього вбік нам не слід. Через те ми й їдемо до Кембриджа, щоб довідатись про місце цієї телеграми в нашій справі. Далі шляхи нашого розшуку поки що неясні, але я буду вельми здивований, коли надвечір це все — або майже все — не розкриється.

Було вже темно, коли ми дісталися старовинного університетського міста. Холмс на вокзалі найняв кеб і наказав візникові їхати до будинку доктора Леслі Армстронґа. За кілька хвилин ми зупинилися біля великого будинку на гомінливій вулиці. Ми увійшли всередину, й після довгого чекання нас запросили до приймальні, де за столом сидів сам доктор.

Ім'я Леслі Армстронґа було мені невідоме, що досить переконливо свідчить про те, яким далеким я був тоді від свого фаху. Тепер я знаю, що він — не лише один з найкращих професорів-медиків університету, а й учений європейської слави в кількох галузях науки. Навіть нічого не знаючи про його заслуги, а тільки раз поглянувши на нього, на його широке, вольове обличчя, пильні очі під густими бровами й міцне, немов гранітне, підборіддя, можна було сказати, що це видатна особа. Людина з доброю вдачею, дотепним розумом, сувора, аскетична, стримана й навіть неприступна — таким постав переді мною доктор Леслі Армстронґ. Він покрутив у руках візитну картку мого друга і не дуже привітно поглянув на нього.

— Я чув про вас, містере Шерлоку Холмсе, і про вашу практику, але мушу сказати, що не схвалюю її.

— В цьому, докторе, з вами згоден перший-ліпший злочинець країни,
— незворушно відповів мій друг.

— Звичайно, коли ваші зусилля спрямовані для боротьби зі злочинністю, сер, вас повинні підтримувати всі розважливі члени суспільства, хоча як на мене, то офіційна влада теж має достатній досвід у цій справі. Гідне ж осуду те, що ви лізете в чужі секрети, виносите на світ Божий найпотаємніші родинні стосунки і, нарешті, марнуєте час людей, які заклопотані своїми справами не менше від вас. Зараз, наприклад, я мав би писати наукову працю, а не розводити тут з вами балачки.

— Безперечно, докторе, але все-таки наша розмова може виявитись важливішою за будь-яку наукову працю. До речі, мушу сказати вам: ми робимо якраз протилежне тому, що ви цілком справедливо засуджуєте, й захищаємо приватні секрети від публічного розголосу, що неминуче трапляється, коли вони переходять до рук поліції. Можете вважати мене за одинака, що воює окремо від армії. Я приїхав розпитати вас про містера Ґодфрі Стонтонна.

— Що з ним сталося?

— Ви знаєте його, чи не так?

— Він мій близький друг.

— Вам відомо, що він зник?

— Справді? — суворе обличчя доктора навіть не поворухнулося.

— Минулої ночі він пішов з готелю, і його досі не бачили.

— То він, звичайно, повернеться.

— Завтра в університеті матч із регбі.

— Мене не цікавлять дитячі забавки. Доля юнака справді глибоко переймає мене, бо я знаю й люблю його. А матч із регбі — це мене не обходить.

— То я хотів би сподіватися на вашу допомогу, бо мене теж хвилює доля містера Стонтонна. Ви знаєте, де він зараз?

— Звичайно, ні.

— Ви бачили його відучора?

— Ні.

— Він здоровий?

— Цілковито.

— Ви бачили його коли-небудь хворим?

— Ніколи.

Холмс дістав аркуш паперу й показав докторові.

— Тоді поясніть, звідки взявся цей рахунок на тридцять ґіней, сплачений минулого місяця містером Годфрі Стонтоном докторові Леслі Армстронґу з Кембриджа. Я знайшов його на Стонтоновому столі, серед інших паперів.

Доктор розгнівився:

— Я не бачу рації щось вам пояснювати, містере Холмсе.

Холмс сховав рахунок у свій записник.

— Якщо ви волієте давати пояснення публіці, то рано чи пізно це станеться, — відповів він. — А я вже казав вам, що обіцяю оберігати таємницю, тож ви вчинили б мудріше, якби цілком довірилися мені.

— Я нічого про це не знаю.

— Ви діставали якісь вісті від містера Стонтонна з Лондона?

— Звичайно ж, ні.

— Боже мій, Боже мій, знову ця пошта! — скрушно зітхнув Холмс. — Учора ввечері, чверть на сьому, Годфрі Стонтон надіслав вам телеграму, — телеграму, що безперечно стосувалася його зникнення, — а ви й досі її не одержали. Це просто неподобство! Зараз піду до тутешньої поштової контори й поскаржуся.

Доктор Леслі Армстронг вискочив з-за стола, його смагляве обличчя спалахнуло люттю.

— Зробіть ласку й залиште мій дім, сер, — мовив він. — І скажіть своєму наймачеві, лордові Маунт-Джеймсу, що я не бажаю мати жодних стосунків ні з ним, ні з його агентами. Ні, сер, ні слова більше! — І він несамовито смикнув дзвінок. — Джоне, проведи цих джентльменів!

Пихатий ключник мало не виштовхав нас, і ми опинилися на вулиці. Холмс зареготав.

— Доктор Леслі Армстронг — людина справді рішуча й вольова, — сказав він. — Я таких ще не бачив: він міг би замінити славетного Моріарті, спрямувавши свої таланти іншим річищем. А тепер, любий мій Ватсоне, ось ми, самотні й покинуті, в цьому негостинному місті, з якого не можемо виїхати, забувши про нашу справу. Цей невеличкий готель навпроти будинку Армстронга — саме те, що нам треба. Якщо ви наймете кімнату з вікнами на вулицю й купите харчів до вечері, я тим часом поїду й дещо розпитаю.

Це розпитування, однак, забрало більше часу, ніж Холмс сподівався, і він повернувся до готелю лише після дев'ятої години, блідий і засмучений, увесь у пилюці, зморений голодом і втомлений. На столі на нього чекала холодна вечеря; вгамувавши голод, він закурих люльку й був уже готовий за своїм звичаєм — напівжартома, з природним спокоєм мудреця, — розповісти мені про свої невдачі. Аж тут рипіння коліс

надворі змусило його підійти до вікна. Перед докторовими дверима, під газовим ліхтарем, стояла карета, запряжена парою сивих коней.

— Доктора не було три години, — мовив Холмс, — він поїхав о пів на сьому й тільки-но повернувся. Кудись їздив за десять-дванадцять миль і робить це щодня, а часом і двічі на день.

— Нічого дивного, адже він лікар. У нього практика.

— Але ж Армстронг не практикує. Він читає лекції й консультує, а практика лише заважала б йому в науковій праці. Навіщо ж він вирушає в такі тривалі мандри? До кого він їздить?

— Його візник...

— Любий мій Ватсоне, невже ви мали сумнів, що з нього я й почну? Не знаю — чи то з власного лютого норову, чи то з наказу господаря, — але він нацькував на мене собаку. Проте ні йому самому, ні собаці не сподобався мій ціпок, і справа на тому й скінчилася. Наші стосунки після того так загострилися, що про подальші запитання не було й мови. Але, на щастя, я дещо довідався від одного тутешнього чолов'яги на подвір'ї цього самого готелю. Він розповів мені про всі докторові звички й щоденні мандрівки. Тієї миті, ніби на підтвердження його слів, до будинку доктора під'їхала карета.

— І ви подалися за нею?

— Чудово, Ватсоне! Сьогодні ввечері ви міркуєте блискуче. Саме це спало мені на думку. Поряд з нашим готелем, як ви, напевно, помітили, — велосипедна крамниця. Я кинувся туди, попросив велосипед і помчав за каретою, що була вже далеченько. Я швидко наздогнав її й на відстані з сотню ярдів їхав назирці за нею, аж поки ми не вибралися з міста. Ми вже їхали селом, коли сталася несподіванка. Карета зупинилася, доктор вийшов з неї, рішуче ступив до мене і з глумом сказав, що він

побоюється, що дорога завузька, отож не хоче своєю каретою перегороджувати шлях моєму велосипедові. Це було просто чудово з його боку. Я проїхав повз карету, промчав ще кілька миль і зупинився, виглядаючи, коли карета знову над'їде. Та карети й близько не було. "Напевно, звернула на путівець", — подумав я й поїхав назад, але знову-таки не побачив і сліду карети. Вона повернулася, як бачите, тільки зараз. Звичайно, спершу я не пов'язував цих поїздок із зникненням Годфрі Стонтонна, — мені просто цікаво було дізнатись про все, що стосується доктора Армстронґа, але тепер ця його хитрість мене насторожила і я не заспокоюся, доки не з'ясую всього.

— Спробуємо вислідити його завтра.

— Чи зможемо? Це не так просто, як ви гадаєте. Адже ви не дуже добре знаєте околиці Кембриджа, авжеж? Тут нема де сховатися. Вся місцевість, яку я об'їздив сьогодні ввечері, — плоска, як долоня, а людина, яку ми хочемо вислідити, — не така проста, як тепер мені зрозуміло. Я послав телеграму Овертонові, щоб дізнатися, чи не сталося чого нового в Лондоні; а тим часом слід зосередити всю увагу на докторові Армстронґові, чиє ім'я завдяки ласкавій молодій леді з пошти я прочитав на корінці Стонтонової телеграми. Він знає, де юнак, — я ладен на цьому заприсягтися, а якщо знає він, то повинні знати й ми. Погодьмося, що рахунок зараз на його користь, а ви знаєте, Ватсоне, що кидати гру з таким рахунком — звичка не моя.

Але й наступний день нітрохи не наблизив нас до розв'язки цієї загадки. Після сніданку нам принесли лист, і Холмс, усміхаючись, подав його мені.

"Сер! — ішлося в листі. — Можу вас запевнити, що ви марнуєте час, переслідуючи мене. В задку моєї карети, як ви переконалися минулого вечора, є віконце, тож якщо вас не лякає двадцятимильна прогулянка, яка приведе вас до того самого місця, звідки ви виїхали, то можете сміливо ганятися за мною. Але водночас мушу сказати вам, що ця гонитва нітрохи не допоможе містерові Годфрі Стонтону, і я певен, що

найкраще, чим ви можете прислужитися цьому джентльменові, — повернутись негайно до Лондона і сказати вашому наймачеві, що вислідити його вам не пощастило. В Кембриджі вам нема чого робити.

Щиро ваш Леслі Армстронг".

— Так, доктор — щирий і чесний супротивник, — мовив Холмс. — Але він збудив мою цікавість, і я звідси не поїду, не дізнавшись про нього всього.

— Карета вже біля його дверей, — сказав я. — Ось він заходить до неї. Поглянув на наше вікно... Може, мені спробувати щастя на велосипеді?

— Ні, ні, любий мій Ватсоне! При всій повазі до вашої вродженої кмітливості, я не думаю, що вельмишановний доктор вам під силу. Я вже сам спробую якось із ним упоратися. А вам, побоююсь, тим часом доведеться взятись до чогось іншого, бо поява двох цікавих незнайомців у сонному містечку може викликати надто багато чуток. Ви, безперечно, знайдете щось до душі в цьому високоповажному місті, а я сподіваюся, що принесу вам увечері приємнішу звістку.

Але й цього дня моєму другові не пощастило. Він повернувся пізно, знесилений і зневірений.

— Я згайнував цілий день, Ватсоне. Дізнавшись про напрям докторових мандрівок, я об'їздив усі села по той бік Кембриджа, розпитував там крамарів та інших обізнаних людей. Побував у Честертоні, Гістоні, Вотербічі, Окінгтоні — і всюди зазнав невдачі. Щоденна поява карети з парою коней ніяк не могла б не впасти в око цьому сонному царству. Отже, доктор дістав ще одне очко. Чи не було для мене телеграми?

— Була, я розпечатав її. Ось вона:

"Шукайте Помпея в Джеремі Діксона, коледж Святої Трійці".

Я нічого не доберу...

— О, тут усе зрозуміло. Це від нашого друга Овертона — відповідь на моє запитання. Зараз я надішлю до містера Джеремі Діксона лист, і тоді, я певен, наше щастя не забариться. До речі, які були новини про матч?

— Тутешня вечірня газета подала чудовий допис. Оксфорд виграв. Ось як закінчується повідомлення:

"Поразка "блакитних" пояснюється нещасливою відсутністю уславленого гравця міжнародного рівня Ґодфрі Стонтонна, що дала про себе знати вже з першої хвилини гри. Брак комбінацій у тричвертній лінії, мляві напади й захист звели нанівець зусилля цієї дружної команди".

— Отже, побоювання нашого друга Овертона було не безпідставне, — зауважив Холмс. — Але щодо мене, то я згоден з доктором Армстронґом: регбі мене теж анітрохи не обходить. А зараз лягаймо спати, Ватсоне, бо завтра на нас чекає напружений день.

Уранці я жахнувся, побачивши Холмса, що сидів біля каміна з невеликим шприцом у руках. Для мене це знаряддя було пов'язане з єдиним уразливим місцем його вдачі, тож я вирішив, що мої найгірші побоювання справдились. Проте він засміявся, помітивши страх на моєму обличчі, й поклав шприц на стіл.

— Ні, ні, любий мій друже, не варто тривожитись. Нині це не знаряддя зла, а радше ключ до розкриття нашої таємниці. Я покладаю на цей шприц усі свої надії. Я саме ходив дещо розвідати, і все складається якнайкраще. А тепер добре поснідайте, Ватсоне, бо ми сьогодні візьмемо слід доктора, і я ані на хвилину не зупинюсь на перепочинок, доки не зажену його до нори.

— Якщо так, — запропонував я, — то краще буде взяти сніданок із собою, бо він зараз поїде. Карета вже стоїть біля дверей.

— Дарма. Хай собі їде. Він виявиться хитрішим за диявола, якщо зуміє сховатись від нас. Коли ви попоїсте, ходіть униз до мене; я познайомлю вас з одним детективом, чудовим фахівцем у потрібній нам справі.

Коли ми зійшли наниз, Холмс повів мене в стайню, відчинив стійло й вивів присадкуватого рябого собаку з обвислими вухами — помісь бігля з гончаком.

— Дозвольте відрекомендувати вам Помпея, — сказав він. — Помпей — найкращий з тутешніх мисливських собак, не бозна-який бігун, але чудовий нюхач. Що ж, Помпею, хоч ти не такий швидкий, але, певно, швидший за двох лондонців середнього віку. Тож я дозволю собі причепити до твого нашійника шкіряний повідок. А тепер, друже, вперед — покажи, що ти вмієш.

Він підвів собаку до дверей доктора. Помпей нюхнув землю й миттю, напруживши повідок, скавулячи помчав вулицею. Через півгодини ми вже були за околицею міста й бігли путівцем.

— Що це таке, Холмсе? — спитав я.

— Старий, заяложений засіб, що часом стає у великій пригоді. Я вранці зазирнув у докторський двір і облив зі свого шприца заднє колесо карети ганусовою олією. Тепер цей мисливський собака гнатиме за ним аж до самісінького Джон-О'Гротса[33], а нашому другові Армстронгу, щоб збити Помпея зі сліду, довелося б переїжджати каретою Кем. От хитрун! Ось чому він зумів вислизнути тієї ночі!

Собака раптом звернув з путівця на порослу травою стежку. За півмилі він вивів нас на інший путівець, де слід повернув праворуч, до

міста. Далі дорога обігнула місто з півдня й повела нас туди, звідки ми почали свою гонитву.

— То він зробив такий викрутас лише заради нас? — зауважив Холмс.
— Нічого дивного, що моє вчорашнє розпитування селян було марним. Доктор, звичайно, грає за всіма правилами, але хотілося б знати причину таких хитрощів. Отам, праворуч, має бути село Трампінгтон. О Боже, ось і карета! Мерщій, Ватсоне, мерщій, поки не пізно!

Він кинувся до найближчої хвіртки, силоміць тягнучи за собою Помпея. Тільки-но ми сховалися за живоплотом, як повз нас прогрімотіла карета. Я встиг побачити в ній доктора Армстронґа: він сидів згорблений, обхопивши руками голову, — живий образ горя. З похмурого обличчя мого друга я зрозумів, що він бачив те саме.

— Боюся, що наші пошуки матимуть сумний кінець, — сказав він. — Скоро ми дізнаємось про все. Вперед, Помпею! До того будинку серед поля!

Не було сумніву, що ми досягли мети своєї мандрівки. Помпей зі скавулінням бігав коло воріт, де ще видніли сліди карети. Звідти до самотнього будинку вела стежка. Холмс прив'язав собаку до огорожі, й ми рушили вперед. Мій друг постукав у невеличкі прості двері, далі постукав ще раз, але відповіді не було. Проте будинок не порожнював — звідти було чути стогін, сповнений безнадійного відчаю та горя. Холмс нерішуче постояв біля дверей, тоді поглянув на дорогу. Дорогою мчала та сама карета, запряжена сивими кіньми.

— О Боже, доктор повертається! — вигукнув Холмс. — Мерщій сюди. Ми мусимо побачити, що тут діється, перш ніж він увійде!

Він прочинив двері, й ми ступили до передпокою. Стогін став гучнішим і врешті перетворився на довгий, відчайдушний крик. Він лунав

згори. Холмс кинувся туди, я побіг за ним. Він штовхнув напіввідчинені двері, й ми обидва зупинилися з ляку.

На ліжку нерухомо лежала молода гарна жінка. Її спокійне бліде обличчя з потьмянілими, широко розплющеними очима, що дивилися вгору, обрамлювало пишне золоте волосся. Біля ліжка, зарившись обличчям у ковдру, стояв навколішки юнак, що здригався від ридань. Горе так пригнітило його, що він навіть не глянув на нас, аж поки Холмс не поклав йому руку на плече:

— Ви містер Годфрі Стонтон?

— Так, так, я... Але ви прийшли надто пізно. Вона померла.

Юнак був такий приголомшений, що прийняв нас за лікарів, які прийшли на його виклик. Холмс пробурмотів кілька слів співчуття і взявся розтлумачувати йому, як він переполошив своїх друзів, аж тут на сходах почулися кроки, і в дверях з'явилося суворе, обурене обличчя доктора Армстронґа.

— Бачу, джентльмени, — сказав він, — ви домоглися свого й обрали найзручнішу хвилину для свого вторгнення. Я не хотів би сваритися з вами при небіжчиці, але знайте, що якби я був молодший, то ваша жахлива поведінка дістала б належну відсіч.

— Пробачте, докторе Армстронґу, але мені здається, що ми з вами не зовсім розуміємо один одного, — з гідністю відповів мій друг. — Якщо ви зробите ласку зійти з нами донизу, ми поговоримо про цю сумну справу.

За хвилину ми з похмурым доктором уже сиділи внизу у вітальні.

— То що, сер? — спитав він.

— Насамперед я хочу, аби ви зрозуміли, що лорд Маунт-Джеймс не наймав мене — тим паче, що я не маю жодних симпатій до цього вельможі. Але коли людина зникає, то мій обов'язок — розшукати її, й тільки-но я її знайду, як справу буде скінчено. Якщо в цьому не було нічого злочинного, то таємниця, якої я мимоволі торкнуся, ніколи не стане відомою публіці. В цій справі, вважаю я, закон порушено не було, тож ви можете цілком покластись на мою скромність і на мої зусилля, щоб жодне слово про це не потрапило до газет.

Доктор Армстронг ступив уперед і подав Холмсові руку.

— Ви славний чолов'яга, — сказав він. — Я помилявся, осуджуючи вас. Я гадав, що краще буде залишити сердешного Стонтон на самоті, але потім, дякувати Богові, вирішив повернутись і таким чином дістав змогу познайомитися з вами. Ви вже багато про це знаєте, тож мені буде легко пояснити все інше. Рік тому Ґодфрі Стонтон наймав у Лондоні помешкання, закохався в хазяйчину дочку і одружився з нею. Вона була така ж добра, як і гарна, й така ж розумна, як і добра. Ніхто б не посоромився мати таку дружину. Але Ґодфрі — спадкоємець того бридкого скнари-лорда: якби дядько дізнався про їхній шлюб, то позбавив би небожа спадщини. Я добре знаю юнака й люблю його за чудову вдачу. Я робив усе, що міг, оберігаючи цю таємницю. Ми зробили так, щоб ніхто не дізнався, не прочув про неї. Завдяки цьому самотньому будинкові й нашій обачності про таємницю Ґодфрі знали тільки я та ще відданий слуга, який зараз побіг до Трампінгтона по лікаря. Але останнім часом Ґодфрі зазнав страшного удару — його дружина тяжко захворіла. Виявилось, що в неї швидкоплинні сухоти. Бідолашний юнак мало не збожеволів, але все-таки мусив їхати до Лондона на той матч — адже він не міг пояснити, чому його немає, не розкривши своєї таємниці. Я намагався підбадьорити його, пославши телеграму. Він мені відповів і благав зробити все, щоб урятувати її. Це була телеграма, яку вам якимось дивом пощастило прочитати. Я не хотів казати йому, яка велика небезпека, бо знав, що тут він нічим не зарадив би, але я написав усю правду батькові дівчини, а той необачно повідомив про все Ґодфрі. Наслідок був той, що Ґодфрі, кинувши все, трохи не збожеволівши,

примчав сюди й простояв на колінах біля її ліжка до самісінького ранку, аж поки смерть не припинила її страждань. Це все, містере Холмсе. Я певен, що можу сподіватись на вашу скромність і на скромність вашого друга.

Холмс потис докторові руку.

— Ходімо, Ватсоне, — сказав він.

Ми вийшли з цього сумного будинку назустріч блідому сяйву зимового дня.